
**REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN “ÇALI KUŞU” ROMANINDAKİ İSİM
TAMLAMALARININ DERİN YAPISI VE CÜMLEDEKİ
GÖREVLERİ**

**THE DEEP STRUCTURE OF NOUN MODIFIERS AND THEIR
FUNCTIONS IN SENTENCE IN “ÇALI KUŞU” WHICH IS WRITTEN
BY REŞAT NURİ GÜNTEKİN**

Bilim Uzm. Turgut BAYDAR
Erzincan Millî Piyango Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR
Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalı Kuşu* isimli romanındaki isim tamlamalarının yapıları, cümlelerde ne tür görevler alabildikleri, diğer kelime gruplarının yapısına ne ölçüde katılabildikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Çalı Kuşu*, isim tamlamaları, isim tamlamalarının yapıları, öge oluşları.

ABSTRACT

In this study, it is dwelled on the structure of the noun modifiers in the novel *Çalı Kuşu* by Reşat Nuri Güntekin, their functions that can take in sentences, and what amount they can be added into the structure of other words.

Key Words: *Çalı Kuşu*, noun modifiers, structure of noun modifiers, member structures.

Kelime grupları, söz diziminde ağırlıklı olarak kullanılmakta ve ifadeye zenginlik kazandırmaktadır. Tabii yapıya uygun olarak kelime gruplarının kendi içlerinde bir tamlayan (belirten) ve tamlanan (belirtilen) ilişkisi mevcuttur. İsim tamlamaları da Türkçe söz diziminde en çok kullanılan kelime gruplarından biridir. Bazı araştırmacılar bu tür tamlamaları şu şekilde açıklamışlardır:

“Bir dilde kavramlar işaretlenirken / adlandırılırken bazen söz konusu kavramı ifade etmek için tek bir kavram işareti (kelime) yeterli gelmez. Bu durumda birden fazla anlam ögesi, görevli dil öğelerinin de (ek ve

edatların da) yardımıyla dilin kuralları dâhilinde birlikte kullanılarak ilgili kavram işaretlenir. Türkçede “belirtisiz isim tamlamaları”nın, “niteleme sıfat tamlamaları”nın, “tekrar grupları”nın, “birleşik kelimelerin”, “deyimler”in... birden fazla anlam ögesiyle karşılandıkları ve genel anlamlı

bir kavramı ifade ettikleri görülür.” (Alyılmaz 2003: 148)

“Bir isim unsurunun, iyelik sistemi içinde bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur.

İsim tamlamasında birinci unsur ikinci unsura ilgi hâli ile bağlanır. Bu hâl, zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli veya eksizdir. Tamlamanın ikinci unsuru daima iyelik eki taşır. Bu tamlamada ana unsur, sonda bulunur. Birinci unsur tamlayan, ikinci unsur tamlanandır.” (Karahana 1991: 5)

Bu çalışmamızda Reşat Nuri Güntekin’in *Çalı Kuşu* isimli romanındaki isim tamlamalarının yapıları, cümlelerde ne tür görevler alabildikleri, diğer kelime gruplarının yapısına ne ölçüde katılabildikleri ve öğretimi üzerinde duracağız. Örneklerdeki ilk numara taranan eserin (Güntekin 1970) sayfasını, ikinci numara ise paragrafını göstermektedir.

Metnimizdeki isim tamlamalarının tamlayan ve tamlanan unsurları birer isimden ibaret olabildikleri gibi, tamlamanın genişliği nispetinde, bunlar, birer kelime grubu da olabilmektedir.

Bu tamlamalar, buldukları cümlenin özelliğine göre özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olabilmekte; ayrıca, başka kelime gruplarının yapısına da katılabilmektedir.

1. Yapı Bakımından İsim Tamlamaları

1.1. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları

Bu kuruluşta olan isim tamlamaları, ya belirli ya da belirsiz isim tamlamaları biçimindedir.

“panjurların arası (5/5), manastır terbiyesi (5/5), benim modelim (10/11), emir neferi (9/5), Fatma’nın yanı (9/1), yerin dibi (7/2), altın sarısı (6/1), dadımın acısı (9/5), çocuk şiltesi (5/6)”

1.2. Unsurlarından Biri veya İki Kelime Grubu Şeklinde Olan İsim Tamlamaları

Metnimizdeki bu tamlamalar belirli isim tamlaması şeklindedir. Bu özellikteki tamlamaların gerek tamlayanları, gerek tamlananları gerekse de hem tamlayanları hem de tamlananları genellikle birer sıfat tamlaması olmakta; bazen de tamlayan ya da tamlanan unsurları belirsiz tamlama olabilmektedir.

“gökyüzünün *bir parçası* (5/5), *siyah elbisemin içi* (7/6), *kızgın güneşlerin altı* (8/5), *odanın bir köşesi* (10/6), *o zamanın seneleri* (10/8), *büyük ablasının bir tezkiresi* (245/2), *paşanın büyük kızı* (249/9), *meşhur Solakzadelerin küçük mahdumu* (261/12), *bu hanımın sakın ciddiyeti* (266/7), *manastır terbiyesinin istediği* (5/5), *Meryem tablosunun altı* (6/3), *hurma ağaçlarının tepesi* (8/5), *mektebin müdür muavini* (210/2)”

1.3. Tamlayan Unsurları İşaretsiz Olan İsim Tamlamaları (Tamlayan Unsurları İşaretsiz Olan İyelik Grupları)

Metnimizdeki bu tamlamalarda tamlayan unsur işaretsizdir. Tamlananın aldığı iyelik ekinden -ve buna bağlı olarak “en az çaba kuralı”ndan dolayı bu tür tamlamaların tamlayanları işaretlenmemiştir.

“[benim] *yaşım* (5/1), [bizim] *Fransızca muallimimiz* (5/1), [onun] *canı* (10/1), [bizim] *eğlencemiz* (10/4), [onun] *bir hastalığı* (11/1)”

1.4. Tamlayan Unsurları İlgi Hâli Eki Yerine -DAn Çıkma Hâli Eki (-DAn Tamlayan Eki) Alan İsim Tamlamaları

Metnimizdeki bu tamlamaların tamlanan unsurları birer belgisiz sözcüktür. Bu yapıdaki tamlamaların tamlayan unsurları ilgi hâli eki yerine -DAn çıkma hâli eki almaktadır.

“*köylerden biri* (8/4), *hocalardan bazıları* (223/6), *bunlardan hiçbirini* (225/11), *hocalardan birçoğu* (227/1), *arkadaşlarımdan birkaçı* (228/4)”

2. Cümledeki Görevi Yönünden İsim Tamlamaları

2.1. İsim Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması

Öznesi isim tamlaması olan cümleler, yüklemi bakımından hem fiil hem de isim cümlesi olabilmektedir. Bu cümleler, anlamları bakımından ise olumlu veya olumsuz cümle şeklinde görülebilmektedir. Özne olan isim tamlamaları belirli ya da belirsiz tamlama olabilmektedir.

2.1.1. Öznesi İsim Tamlaması Olan Fiil Cümleleri

Fakat o zamanın seneleri şimdikilere benzemezdi. (10/8)

Yaz ayları uzadıkça uzadı. (226/20)

Fakat zavallının bütün evlilik hayatı bu hastalığı saklamaya çalışmakla geçmiş. (11/1)

2.1.2. Öznesi İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri

Benim hiçbir şeyim yok. (11/6)

Fakat bunların hiçbiri ilk hatıra değil. (7/4)

Benim babam Nizamettin isminde bir süvari binbaşısı idi. (10/10)

2.2. İsim Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması

İsim tamlamaları, metnimizde belirli ya da belirsiz nesne biçiminde olabilmektedir. Belirli nesne olanlar yükleme hâli ekini almaktadır.

Dadımın acısını aylarca sonra bana, Hüseyin isminde bir süvari neferi unutturdu. (9/5)

Hatta, başımdan münasebetsiz bir kaza geçmeseydi bugüne, ömrümün en mes'ut günü diyebilecektim. (281/8)

Tam birbirine yaklaşacakları vakit rüzgâr, Feride'nin şemsiyesini aldı. (346/9)

2.3. İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

İsim tamlamalarının bu görev ile kullanıldığı cümleler, daha çok fiil cümleleri şeklindedir. Yer tamlayıcısı olan isim tamlamaları belirli ya da belirsiz tamlama olabilmektedir.

İsim tamlamaları cümlelerde yer tamlayıcısı olurken; yönelme, bulunma ve çıkma hâli eklerinden birini almaktadır.

2.3.1. Yönelme Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar

Fatma, beni bohça gibi sırtına bağlar, kızgın güneşlerin altında dolaştırır, hurma ağaçlarının tepesine çıkarırmış. (8/5)

Yüzleri Fatma gibi dövmeli olduğu için bana dünya güzeli gibi görünen kadınlarla dolu bir evde beni kucaktan kucağa gezdiriyorlar, sonra Fatma'nın yanına oturtuyorlardı. (9/1)

*Bu yaprakları seyrederken altlarında birkaç kırmızı balığın dolaştığını gördüm ve büyük annemin özene bezene hazırladığı ipekli entarim, yeni potinlerimle **havuzun içine** yürüyüverdim. (12/7)*

2.3.2. Bulunma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar

*Bir elimle de kalemimi ağızma sokuyor, ısıra ısıra **dişlerimin arasında** döndürüyordum. (6/4)*

*Aylarca **hizmetçi odalarında** sürünmüşüm. (8/4)*

*Nihayet, günün yorgunluğundan ve zilli deflerle testi biçiminde dümbeleklerin verdiği sersemlikten, yine erkenden **dadımın dizinde** uyuyakaldım. (9/2)*

2.3.3. Çıkma Hâli Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar

*Cemile, yerinden atlayarak **hademenin elinden** mektubu kapmıştı. (219/8)*

***Maarif müdürlerinin odalarından** misafir eksik olmuyor. (272/1)*

*Çitlerden atlıyorlar, **bahçenin içinden** geçiyorlardı. (363/14)*

2.4. İsim Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Zarf tümleci olarak kullanılan isim tamlamaları ya yalın hâlde bulunmakta ya da hâl eklerinden birini almaktadır.

***Akşam üstü** babamı karşılamak için aşağı indik. (11/13)*

***Akşam mütalâasında** muavin Şehnaze Hanımla beraber mektebi dolaşıyorduk. (219/3)*

2.5. İsim Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması

Cümlelerde yüklem görevi üstlenen isim tamlamaları ya bildirme eki almakta ya da “-i-“ fiili ile çekime girmektedir.

*Nasıl ki kendi canım yandığı zaman da pek ah u zara kapılmadan felâketi güler yüzle karşılayışım bana **onun yadigârıdır**. (10/2)*

*Tablo, bugünkü gibi **gözümün önündedir**. (13/2)*

*İki sene uslu uslu oturduktan sonra biraz afacanlık etmek bugün **benim hakkımdı**. (247/2)*

3. İsim Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu

3.1. İsim Tamlamasının Başka İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

“*manastır terbiyesinin istediği* (5/5), *Meryem tablosunun altı* (6/3), *Ocak anasının hayatı* (6/6), *hurma ağaçlarının tepesi* (8/5)

3.2. İsim Tamlamasının Başka İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

“*mektebin müdür muavini* (210/2)”

3.3. İsim Tamlamalarının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

“*bizim bir arada geçirdiğimiz son gün* (12/1), *Besime teyzemin oğlu Kâmrân* (16/3), *coğrafya hocası Ömer Bey* (214/7)”

3.4. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

“*boyalı Meryem tablosu* (6/3), *bir çöl çocuğu* (8/5), *bu su âlemi* (8/7)”

3.5. İsim Tamlamasının Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

“*benim modelim gibi* (10/11), *Loti'nin dezanşanteleri gibi* (206/8), *karınca ayağı gibi* (325/1)”

3.6. İsim Tamlamasının Bağlama Grubunun Unsuru Olarak Kullanılması

“*altın sarısı ve gök mavisi* (6/1)”

4.

”Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu için birden fazla kelime birtakım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Böyle belirli bir düzenle kurulduğu için kelime grubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Kelime grubundaki bütünlük bilhassa mana bakımından göze çarpar. Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir. Kelime grubunun kullanılmasında da bu bütünlük kendisini gösterir. Kelime grubu kelimelerle ve diğer kelime grupları ile bir bütün hâlinde münasebete geçtiği gibi, cümlelere de bir bü-

tün hâlinde iştirak eder. Bu arada tek bir kelime gibi çekime tâbi tutulur, sona gelen işletme eki bütün grubu şümülü içine alır.” (Ergin 1989: 353)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi kelime grupları cümlelerde kullanılırken -kaç kelimededen oluşurlarsa oluşsunlar- tek bir kelime gibi görev yaparlar ve tek bir kavramı bildirirler. Bu nedenle cümle çözümlemeleri yapılırken bir isim tamlamasının tamlayanını ve tamlananını birbirinden ayırmamak gerekir.

Örnekler

“Fakat zavallının bütün evlilik hayatı bu hastalığı saklamaya çalışmakla geçmiş.” (11/1)

Yukarıdaki cümlede geçen *“zavallının bütün evlilik hayatı”* belirli isim tamlaması, yalın hâlde kullanılarak cümlenin öznesi olmuştur.

“Tam birbirine yaklaşacakları vakit rüzgâr, Feride’nin şemsiyesini aldı.” (346/9)

Yukarıdaki cümlede geçen *“Feride’nin şemsiyesi”* belirli isim tamlaması yüklem hâli ekini alarak cümlede belirli nesne görevini üstlenmiştir.

“Çitlerden atlıyorlar, bahçenin içinden geçiyorlardı.” (363/14)

Yukarıdaki cümlede geçen *“bahçenin içi”* belirli isim tamlaması çıkma hâli ekini alarak cümlede yer tamlayıcısı olmuştur.

“Akşam mütalâasında muavin Şehnaze Hanımla beraber mektebi dolaşıyorduk.” (219/3)

Yukarıdaki cümlede geçen *“akşam mütalâası”* belirsiz isim tamlaması bulunma hâli ekini alarak cümlede zarf tümleci olmuştur.

“İki sene uslu uslu oturduktan sonra biraz afacanlık etmek bugün benim hakkımdı.” (247/2)

Yukarıdaki cümlede geçen *“benim hakkım”* belirli isim tamlaması da “i-“ fiilinin görülen geçmiş zamanıyla çekime girerek yüklem olmuştur.

SONUÇ

Herhangi bir metin oluşturulurken elbette kelime ve kelime gruplarından faydalanılır. *Çalı Kuşu*'nda da kelime grupları sıkça kullanılmıştır. İsim tamlamaları da söz konusu edebî eserde kullanılan kelime gruplarının en yaygın olanlarından. Bu çalışma ile *Çalı Kuşu*'nda geçen isim tamlamalarının nasıl oluştuğu, diğer kelime gruplarının yapılarına ne ölçüde katılabildikleri ve cümlelerde ne tür görevler üstlendikleri zengin örnekler ile ortaya konulmuştur. Bu tip monografiler kelime gruplarının derin yapılarının daha sağlıklı olarak tespit edilebilmesinde ve cümle tahlillerinin daha net olarak yapılabilmesinde son derece faydalıdır kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1980), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 2*, TDK yayınları, Ankara.
- Alyılmaz, C. (1994), *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum.
- Alyılmaz, C. (2003), "Türkçede Fiil Deyimleri ve Öğretimi Üzerine", *Türk Dili*, 620: 148-156.
- Atabay, N.; Özel, S.; Çam, A. (1981), *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, TDK yayınları, Ankara.
- Atabay, N.; Kutluk, İ.; Özel, S. (1983), *Sözcük Türleri*, TDK yayınları, Ankara.
- Banguoğlu, T. (1995), *Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara.
- Baydar, T. (2001), *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" İsimli Romanında Kelime Grupları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Beserek, A. (1991), *Türkçede Cümle Yapısı*, MEB yayınları, İstanbul.
- Bilgegil, K. (1963), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul.
- Bozkurt, F. (1995), *Türkiye Türkçesi*, İstanbul.
- Börekeçi, M. (1995), *Atatürk'ün "Nutuk"unda Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Cemiloğlu, İ. (1994), *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK yayınları, Ankara.
- Cemiloğlu, İ. (2000), "Cümle Tahlilinin Önemi ve Metot", *Türk Dili*, 587: 478-483.
- Cemiloğlu, İ. (2001), *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, TDK yayınları, Ankara.
- Delice, H. İ. (2003), *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi, İstanbul.
- Dizdaroğlu, H. (1976), *Tümcebilgisi*, TDK yayınları, Ankara.
- Ediskun, H. (1992), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitap Evi, İstanbul.
- Eker, S. (2003), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Emre, A. C. (1988), "Türkçede Cümle", *TDAY-Belleten*, Ankara, (1954): 105-180.
- Emre, A. C. (1988), "Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi", *TDAY-Belleten*, Ankara, (1955): 23-58.
- Ergin, M. (1989), *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, M. (1987), *Türk Dili*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ertane Baydar, A. S.; Baydar, T. (2001), "Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 16: 27-47.
- Gemalmaz, E. (1994), "Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı", *Standart Türkiye Türkçesi İle İlgili Yazılar*, Erzurum.
- Gencan, T. N. (1962), *Dilbilgisi*, İstanbul.

- Gülensoy, T. (1994), *Türkçe El Kitabı I*, Kayseri.
- Güntekin, R. N. (1970), *Çalı Kuşu*, İstanbul.
- Hatiboğlu, V. (1972), *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara.
- Hatiboğlu, V. (1988), “Kelime Grupları ve Kuralları”, TDAY-Belleten, Ankara, (1963): 203-244.
- Hengirmen, M. (1997), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayın Evi, Ankara.
- Kahraman, T. (1996), *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, TDK yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (1991), *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayın Evi, Ankara.
- Karahan, L. (1994), “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Türk Dili*, 505: 19-23.
- Karahan, L. (2000), “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”, *Türk Dili*, 583: 16-24.
- Karaörs, M. (1996), “Türkiye Türkçesi İle Azerbaycan Türkçesinin Kelime Grupları, Cümle ve Cümle Çeşitleri (Sentaks) Bakımından Karşılaştırılması”, TDAY- Belleten, Ankara, 129-144.
- Koç, N. (1990), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitap Evi, İstanbul.
- Korkmaz, Z. (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yayınları, Ankara.
- Kükey, M. (1975), *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara.
- Mansuroğlu, M. (1988), “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”, TDAY-Belleten, Ankara, (1955): 59-71.
- Şimşek, R. (1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon.
- Usta, H. İ. (2000), “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları İle İlgili Bir Sınıflandırma”, *Türk Dili*, 579: 209-216.
- Üstüner, A. (1998), “Cümlenin Ögeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili*, 546: 547-549.
- Üstünova, K. (1998), “Cümle Çözümlerinde Yüzeysel Yapı-Derin Yapı İlişkileri”, *Türk Dili*, 563: 398-406.
- Yaman, E. (2000), *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, TDK yayınları, Ankara.
- Yavuz, K.; Yetiş, K.; Birinci, N. (1996), *Türk Dili ve Kompozisyon*, İstanbul.
- Zülfikar, H. (1985), “Cümle Yapılarından Bir Örnek”, *Türk Dili*, 398: 96-98.